

uxorem habet infidelem et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam...; quod si infidelis discedit, discedat, non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi: in pace autem vocavit nos Deus. Eandem fusius explicat Innocentius III. in Cap. *Quanto 7. De Divortiiis*. Vide plura in Cas. n. 903. et seq. (9).

(9) Addendum hic (quod A. praetermittit), antequam conversus ad fidem secundis nuptiis se obstringat, necessarium esse interpellare coniugem adhuc infidelem, ut constet, scilicet velitne *pacifice cum converso cohabitare*, etc., aut, pro diversis circumstantiis, *velitne, et ipse fidem amplecti*, etc. Ratio patet, quia sicut in dubio de morte prioris coniugis ad secundum coniugium ineundum opus est inquirere, an ille mortuus reipsa sit; sic in casu inquirendum est, an coniux infidelis, iuxta Paulinam phrasim, reipsa *discedat*.

Et Card. quidem Brancatius, quem exscripsit dein Clericatus (*De Matrim. Dec. XI. n. 21.*), censuit (In 4. Sent. disp. 16. n. 198.), hanc interpellationem adeo necessariam esse, ut invalidum habendum sit matrimonium, quod non explorata prioris coniugis infidelis voluntate contrahatur; hanc autem affert rationem (ibid. n. 199.), quod *Privilegium non habet suum robur, nisi serventur conditiones exactae a legislatore. Atqui (ait) conditio praecipua est, ut infidelis discedat*. — At enim ut argumentum concluderet, *Minor deberet ista esse: Atqui conditio necessaria ad valorem matrimonii est, ut fidelis prius investiget et noscat, infidelem velle discedere*. Hoc autem nec ipse probat, nec, puto, facile quispiam probabit. Et sane certum pariter est, coniugium secundum non esse validum ante mortem prioris coniugis. Verum male hic ratiocinaretur, quisquis confundens conditionis eventum cum eiusdem eventus notitia sic concluderet: *Ergo in dubio de morte coniugis invalidum est aliud matrimonium, quod contrahatur non sublato dubio, an hic reipsa mortuus*

sit. Recta conclusio est peccare eum, qui sine certa notitia mortis prioris coniugis aliud contrahit matrimonium: hoc autem validum aut invalidum esse, prouti vivens vel mortuus, quo tempore novum coniugium contrahebatur, prior coniux erat. A pari in casu nostro concludes, peccare utique fidelem, qui coniuge infideli inconsulto, atque adeo ignorans, an velit *discedere*, novas nuptias contrahit; veruntamen has validas aut invalidas existere, prouti conditio istius *discessus* existit, vel non existit. Argumentum vero, quod pro Brancatii opinione quidam, praesertim Missionarii, desumi putarunt ex S. Congreg. de Prop. Fid. Declaratione ann. 1816., multiplicem ob causam claudicat. Quippe aliae suppetebant rationes, propter quas secundum cuiusdam Tullii cum Martha matrimonium invalidum censeretur, uti genuina Acta S. Congregationis inspicienti facile patet. Vid. Sanchez (lib. 7. disp. 74. n. 13-18.), ubi de interpellationis necessitate ac modo, tum etiam de induciis infideli concedendis disserit.

Potior difficultas est, quid sit agendum, quando conversus interpellare alium non potest; quod duplici praesertim de causa contingere potest, nempe vel quia adiri infidelis non potest, vel quia non constat, quaenam e pluribus personis sit interpellanda, v. gr. cum ignoratur, quaenam e pluribus, quas quis habet, vel habuit, legitima sit eiusdem uxor.

Et quoad primum casum, missa fiat nunc quaestio de infideli, qui malitiose fugerit vel latitet, ne interpelletur. Ut enim advertunt DD. (*Vid. Clericatum, De Matrim. decis. XI. n. 26.*), satis tunc constat, eum nolle converti aut cohabitare; et ideo

PUNCTUM II.

De firmitate matrimonii quatenus spectat torum, et de divortio a toro.

572. **Principia.** — I. Coniuges ratione vinculi matrimonialis tenentur simul cohabitare, et vitam socialem ducere. Ratio eruitur ex ipsamet matrimonii definitione.

poterit fidelis libere aliud matrimonium inire. Quaestio est, quando interpellari infidelis non potest, quia, ubinam sit, ignoratur, vel adeo distat, ut monitio censeatur impossibilis.

Plures (*plerisque* fuisse fatetur Benedictus XIV. *De Synod. lib. 6. cap. 4. n. 3.*) docuerunt, in casu non opus esse interpellatione eo *quod moraliter tunc certum sit, infidelem nolle converti, ac relinquere suos, ut legitime cum converso cohabitaret: nulla autem monitione opus sit, quando de eius obstinatione moralis adest certitudo*. Vid. Sanchez (lib. 7. disp. 74. n. 14.), et Clericatum (*De Matrim. decis. XI. n. 26.*). Verum aegre quis forte haec admittet. Nam ratio distantiae, et ignorantia loci, quo delatus sit proprius coniux (v. gr. si ex Africa raptus et abductus sit maritus, delatusque ad Americas), utique spem illum recuperandi forte auferent uxori in media Africa relictæ: at quod haec insuper obstinate nolit aut converti aut cohabitare cum illo, si forte inveniat, undenam certo evincitur? Immo experientia non raro oppositum ostendit, et aliquando ad fidem christianam prius relictus coniux, quam abductus, venisse deprehensus est.

Pontius (*De Matrim. lib. 7. cap. 48. n. 22.*), quem deinde exscripsit Benedictus XIV. (*De Synod. lib. 6. cap. 4. n. 3.*), contendit, fidelem *nubere non posse, nisi dispensatio Pontificis accedat, qua suppleatur ea admonitio, scilicet (uti explicat Benedictus XIV. l. c.) ut novum possit matrimonium iniri, ommissa interpellatione alterius coniugis infidelis,*

quem constat legitime interpellari non posse. At vero si haec ita intelligantur, ut unicus dispensationis effectus sit deobligare fidelem ab inquirendo, velitne coniux *discedere*, vel *non discedere*; merito haec opinio poterit intolerabilior videri, quam praecedens Sanchezii. Haec enim demum saltem adesse supponit moralem ideoque sufficientem certitudinem *discessus* coniugis infidelis; et ideo supponit adesse illam essentiali conditionem, quae ex Pauli Apostoli doctrina et necessaria est et sufficit, ut fidelis ad alias nuptias transire, soluto prioris coniugii vinculo, possit. Contra vero posterior Pontii opinio nihil curans de existentia vel non existentia necessariae illius conditionis, putat satis negotio consultum esse, si quis ope dispensationis nihil de voluntate infidelis, *velit, nec ne, discedere*, ulterius inquiret: perinde nimirum ac si in dubio de morte prioris coniugis quispiam ad valide contrahendum aliud matrimonium, satis esse existimet, authentice a magistratu declarari, inquisitionem de coniugis vita aut decessu valde difficilem aut etiam moraliter esse impossibile! nam huc demum totam vim dispensationis pontificiae in hac quaestione revocant. Qua in re partes quoque, prope dixerim, ridiculas Pontificiae potestati reservant, nimirum ut *dispenset ab interpellatione coniugis, quem non posse interpellari legitime constat!* At enim si forte conditio ab Apostolo requisita reipsa desit, et coniux v. gr. relictus in Africa potius quam *discedat*, certum gerit animum fidem coniugi suo in tempus omne servandi; quo-

II. Divortium tamen seu separatio a toro vel habitatione iustis de causis fieri potest, manente nihilominus coniugali vinculo, ita ut neutra

modo vinculum matrimonii huius legitimi et consummati cessabit? Quid si coniux iste relictus christianam fidem ac baptismum iam susceperit, quando coniux in servitum abductus ad baptismum venit, vel saltem quando de novis nuptiis cogitat, adeo ut prius illud matrimonium iam *ratum* evaserit, et *ratio Sacramenti* ipsi accesserit? Undenam, quaeso, solutionem huius vinculi, ad novum matrimonium ineundum essentialiter sane praerequisitam, in opinione Pontii reputemus?

Alia igitur ratione prospiciendum fuit isti difficultati, quam non esse chimaericam facta luculenta testabantur. Quod enim etiamnum in nundinis Aegypti contingit, ut venundentur tum masculi tum feminae e mediterraneis Africae plagis in servitum abducti, qui tamen matrimonio iuncti sunt; id ipsum factitatum scimus et elapsis saeculis, ut immensis Americae desertis coloni compararentur. Quos cum christiana Missionariorum charitas ad fidem perduxisset, gravis instabat difficultas, quo pacto iis consuleretur, quos nec continentes habere, nec matrimonio iuvare, utpote pristinis coniugiis adstrictos, facile dabatur. Usui enim facultatis, quam Apostolus ad fidem conversis concedit, obstabat, non modo quod interpellari coniuges barbaris in locis relictis non possent, sed etiam quod experientia compertum fuerat, non raro ope Missionariorum etiam relictos in Africa coniuges iam ad fidem conversos, et baptismo expiatis fuisse. Opus igitur fuit remedio, cuius ope miserj illi sive in servitum peregre abducti, sive in patria sine coniuge relictis matrimonio non carerent, etiam quando nubendi facultati per Apostolum concessae nullus amplius locus forte superesset; et cum novum matrimonium, prioris matrimonii vinculo manente, contrahi non possit, opus erat remedio, per quod prioris matrimonii vin-

culum certo solveretur, etiam quando huic solutioni nullum aditum praebebat prioris *discessus*.

Et hoc profecto remedium est quod et Gregorius XIII. et dein Urbanus VIII. in Litteris, quas in nota praec. memoravimus, adhibendum censuerunt. Nam disertissime in iis expressus apparet etiam casus, in quo nullus potest esse locus facultati per Apostolum factae occasione infidelis coniugis *discedentis*; quando scilicet non modo ignoretur hic discessus, sed supponatur et deesse, propterea quod et alter coniux in iisdem Litteris exhibetur uti ad fidem iam conversus, quo tempore alter novas nuptias contrahebat. *Quae matrimonia* (inquit Gregorius), *etiamsi postea innotuerit, coniuges priores infideles suam voluntatem* (voluntatem nempe adhaerendi suis coniugibus; nam secus eiusmodi voluntas nihil intererat) *iuste impeditos declarare non potuisse, et ad fidem etiam tempore transacti secundi matrimonii conversos fuisse, nihilominus rescindi nunquam debere, sed valida et firma esse.* At enim quomodo *valida et firma* esse queant secunda connubia, nisi praecedentia vincula sint soluta? Porro soluta haec haberi non poterant vi Paulinae concessionis, uti patet, quia deest necessaria conditio, idest prioris infidelis coniugis *discessio*; prioris ergo vinculi ablatio adscribenda est Apostolicae potestati, quae vi concessae illius dispensationis, infidelium matrimonia, nondum post conversionem ad fidem *consummata*, sed adhuc *mere rata*, solvendi auctoritate pollet, et de facto dissolvit. Et haec prorsus de causa Gregorius XIII. et dein Urbanus VIII. hanc dispensationem largituri, in iisdem Litteris mentionem huius potestatis diserte iniiciunt, per ea verba: *Idcirco Nos attendentes, huiusmodi connubia inter infideles contracta, vera*

pars possit ante mortem alterius inire aliud matrimonium. Id declaratur a *Conc. Trid.* sess. XXIV. can. 8.: *Si quis dixerit Ecclesiam errare,*

quidem, nos tamen adeo rata censi, ut necessitate suadente dissolvi non possint, etc.; quae animadversio prorsus abs re iisdem Litteris insereretur, nisi in dispensatione ibidem concessa exercitium seu usus huius potestatis Apostolicae intereederet.

Quod vero Pontius has Litteras prae oculis habens, affirmare (l. c.) potuerit, ex illis non colligi, Pontificem dissolvisse ea matrimonia, sed tantummodo declarasse, tunc verificari casum, *quod infidelis non velit cohabitare cum fidei*, quandoquidem (ait) *tanto tempore fidelis non requiritur ab infidei* (quae omnino sunt perridicula, dum ex hypothesi *interpellatio supponitur impossibilis*, et Pontifex, ut patet ex eiusdem verbis, supponit infidelem, *iuste impeditum, non potuisse declarare suam voluntatem*), haec, inquam, ab eo explicari tantum possunt, qui noverit, Pontium caeca abreptum libidine contradicendi Sanchezio (Sanchez enim affirmaverat, Pontificem per eas voluisse matrimonia, ubi opus esset, dissolvere) non hoc solum loco, sed saepe saepius ac passim per operis sui decursum ad paradoxa absurdasque opiniones divertisse. Et plane dolendum, quod hoc Pontii paradoxum in opus quoque irreperit Card. Lambertini de Dioeciesana Synodo (lib. 6. cap. 4. n. 3., et lib. 13. cap. 21. n. 3-4.), unde factum est, ut haec quaestio, alioqui satis simplex, potiusquam ibi nova aliqua luce, ut quoad alias saepe accidit, perfundatur, densioribus obvolvatur tenebris, et inextricabilibus difficultatibus implicetur; idque etiam quoad alterum casum supra propositum, ad quem gradum facimus.

Alia itaque difficultas est, quando interpellatio coniugis infidelis ideo prope impossibilis evadit, quia ignoratur, quatenam e pluribus uxoribus, quas quis actu habeat vel habuerit, interpellanda, ceu le-

gitima, sit. Quamquam enim post promulgatam evangelicam legem sola *prima* iure sit legitima; at quatenam sit vere prima uxor, inter barbaros, qui facile uxores repudiant, subinde incertum fit. Contingit nimirum, ut prima cuiuspiam uxoris alii prius nupserit, et ab hoc repudiata fuerit; neque tamen hinc cessat dubium; nam incertum est, an prioris viri, qui aliam forte uxorem prius repudiaverat, ista legitima coniux fuerit; et rursus eadem de causa non constat, utrum prioris illius viri prima uxor legitima extiterit, utpote et ipsa in antecessum ab alio marito repudiata, cuius tamen an esset legitima uxor iisdem de causis dubium est: et ita porro prope in infinitum est abire, quin tamen certi aliquid statuere detur.

Haec porro rerum conditio tamdiu valde anxios habuerat eorum locorum Episcopos, parochos, missionarios, etc. Nam qui convertebantur ad fidem, cum unam tantum sibi uxorem deligere ex iis iuberentur, quas vel habebant vel habuerant, fere quamquam cupiebant, quae fidem et ipsa amplecteretur, licet prima non esset. Hinc duplex scopulus. Nam primam, quae interpellari posset, invenire, nedum difficile, prope impossibile interdum videbatur; etiamsi autem inveniri potuisset, durum accidebat neophytis dimittere eam, quam praediligebant, et ideo plures ab amplectenda fide absterrebantur. Aliunde vero quomodo solum credi poterat, si quod extabat, prioris matrimonii vinculum, quandoquidem vel interpellari non poterat prior, quae ignorabatur, uxor, vel interpellata quoque et cohabitationi consentiens, a viro, uti exosa, reiiciebatur? In neutro igitur casu locum habebat venia a Paulo facta transeundi ad alias nuptias, atque adeo prioris vinculi solutio; non in posteriori casu, quia aperte deerat causa dimittendi primam ac legitimam uxorem,

cum ob multas causas separationem inter coniuges, quoad torum seu quoad habitationem, ad certum incertumque tempus fieri posse decernit, anathema sit.

quae manere potius cum coniuge voluisset; non in priori, quia de primae uxoris discessu constare non poterat, et idcirco non magis licebat de novis nuptiis deliberare, quam si quando de vita aut decessu prioris coniugis resciri nihil possit.

Hisce ad Apostolicam Sedem delatis, S. Pius V. Litteris 2. Augusti 1571. datis, remedium adhibens haud dissimile, ac dein Gregorius XIII., decrevit posse conversos manere cum ea e pluribus, quas duxissent, uxore, quae simul cum marito baptizaretur, licet haec nec prima nec legitima extitisset. *Cum itaque* (inquit) *sicut accepimus, Indis in sua infidelitate manentibus plures permittantur uxores, quas ipsi etiam levissimis de causis repudiant; hinc factum est, quod recipientibus baptismum permittitur sit permanere cum ea uxore, quae simul cum marito baptizata existit; et quia saepenumero contingit, illam non esse primam, unde tam ministri quam Episcopi gravissimis scrupulis torquentur, existimantes illud non esse verum matrimonium; sed quia durissimum esset separare eos ab uxoribus, cum quibus ipsi Indi baptismum susceperunt; maxime quia difficillimum foret primam coniugem reperire; ideo nos statui dictorum Indorum paterno affectu consulere, ac ipsos Episcopos ac ministros ab eiusmodi scrupulis eximere volentes, motu proprio et ex certa scientia nostra, ac Apostolicae potestatis plenitudine, ut Indi sic, ut praemittitur, baptizati, et in futurum baptizandi, cum uxore, quae cum ipsis baptizata fuerit, et baptizatur, remanere habeant tamquam cum legitima uxore, aliis dimissis, Apostolica auctoritate tenore praesentium declaramus; ma-*

trimoniumque huiusmodi inter eos legitime consistere, etc. Porro cum legitime consistere haec matrimonia non potuerint, nisi prioris coniugii vinculo dissoluto; cumque solutio vinculi in casu tribui non possit facultati a Paulo Apostolo concessae ob prioris uxoris infidelis discessum, manifestum est (nisi si quis malit dicere, S. Pium V. dispensasse, ut duas simul legitimas uxores Indi habere possent), Romanum Pontificem ex potestatis plenitudine primum illud, si quod extabat, vinculum solvere et auferre voluisse.

At enim ecce hic quoque Pontius, cui instar horreni spectri erat sermo de Romano Pontifice haec dissolvente coniugia per potestatem extraordinariam, et post Pontium Lambertinius (*De Syn.* lib. 13. cap. 21. n. 4.) distorquent et hanc S. Pii Constitutionem ad meram dispensationem, ut iuridicae interpellationi coniugis infidelis substituatur extraiudicialis notitia de impossibilitate illum interpellandi: et sic rursus ridiculam inducunt scenam Pontificis, qui Apostolica auctoritate dispenset ab interpellando eo coniuge, qui interpellari non potest, et coniugis discessui, quem Apostolus requirit, subroget ignorantiam, an velit discedere, quasi haec unum idemque sint, perinde ac in ordine ad novas nuptias celebrandas unum idemque habendum sit, coniugem priorem esse mortuum et ignorari num sit mortuus, an adhuc vivat! Quod idem repetitur in eiusdem Lambertinii *Quaest.* can. 546. n. 37., ubi pro uno eodemque habetur, *difficillimum esse primam coniugem reperiri, et hanc iuxta Apostoli verba discedere, licet non fuerit interpellata!*

Posteriori hoc loco addit Lambertinius etiam eiusmodi argumentum: *Ut ex Brevi*

573. — III. Causae eiusmodi divortium cohonestantes sunt: mutuus consensus, grave animae vel corporis periculum, et alterutrius adulterium; quas causas ita pro praxi intelliges.

1° *Mutuus consensus*: scilicet uterque coniux simul possunt iuri proprio renuntiare quoad torum, sive ad tempus sive in perpetuum, dummodo absit incontinentiae periculum (10). Item separari possunt etiam quoad habitationem sive ad tempus negotiorum causa, sive in perpetuum ob vitae perfectioris desiderium (11).

S. Pii V. argui posset dispensatio in matrimonio consummato infidelium, ostendendum esset, eundem Summum Pontificem supposuisse repertam fuisse primam uxorem..., et hoc minime obstante eundem Pontificem declarasse validitatem matrimonii cum secunda aut tertia uxore ad fidem conversa. Sed hoc alii facillime negabunt, utpote quod falsum nullo negotio ostenditur. Nam ut arguatur dispensatio quoad vinculum in praecedentibus infidelium matrimoniis, sufficit duo haec statuere: 1° S. Pium decessisse, ut matrimonium deinceps cum altera contractum ab omnibus ac semper legitimum haberetur; 2° contingere tamen quandoque potuisse, ut praecedentis coniugalis vinculi solutio prioris coniugis discessui, iuxta phrasim Apostoli, adscribi non posset. Atqui primum manifeste liquet ex S. Pontificis verbis; quoad alterum vero quisnam quaeso, aut cur dixerit impossibile, quod prima coniux, si forte reperiretur (S. Pius dicit id *difficillimum*, non autem *impossibile*), coniugi suo legitimo, praesertim si ipsa cum ad fidem conversa iam esset vel converti esset parata, adhaerere vellet? Quae cum satis manifesta, pluribus, quae in eandem rem afferri possent, adiungendis parcemus.

Illud unum iuvat quoad praesentem materiam addere, optandum, ut publicam in lucem prodeat R.mi P. Camilli Tarchini, in hoc Romano Collegio Iuris Canonici Professoris opusculum, in quo solide pro more suo, ac pererudite quaestionem versat, an privilegium Paulinum,

de quo diximus, tunc etiam valeat, cum quis ex infidelitate ad Communionem Christianam, a Catholica tamen Ecclesia seiunctam, per baptismum se recipit. Nihil enim dubito, quin spectatis rationibus ab ipso allatis, in eius sententiam, quae affirmativam partem tenet, quisque sit concessurus (*).

(*) Cf. *Opus Mor. Th.* V. 6. nn. 710-731.

(10) De hac re bene Laymann: *Propter incontinentiae periculum consultum non est coniugibus continentiam covere, nisi praemissa matura deliberatione et longa experientia, quod facile continentes ambo esse possint: atque post votum toro eos separari oportet* (lib. 5. Tr. 10. part. 3. cap. 7. n. 1-2.).

(11) Duplici modo contingere hoc potest: 1° per alterutrius aut utriusque coniugis ingressum in Religionem; 2° per susceptionem Ordinis sacri, et alterius vel religiosam professionem, vel saltem incontinentiae votum.

Et ad primum quod attinet, si alteruter, altero consentiente, Religionem amplectatur (idque ut licite fiat, Episcopi consensus requiritur ex *C. Si vir* 23. *Caus.* 27. q. 2.), coniux relictus, si iuvenis sit vel suspectus de incontinentia, debet et ipse Religionem ingredi; si vero senex, et nullatenus de incontinentia suspectus, saltem incontinentiae votum in saeculo emittat, oportet; cogique opportuna ratione ab Episcopo poterit ad honeste vivendum, si forte sponte promissa non servet. Si autem

2° *Periculum grave animae*, si adsit perversionis periculum in uno ex causa alterius; et *periculum grave corporis*, si immineat periculum vitae aut mutilationis, vel si cohabitatio ex parte unius erga alium adeo evadat molesta, ut moraliter impossibilis reddatur; id eveniret, si coniux enormes aut frequentes saevitias pati cogeretur.

3° *Adulterium alterutrius*, scilicet tale, ut sit 1° certum (12); 2° voluntarium, non vero ex illata violentia patratum; 3° non condonatum sive expresse, sive implicite, v. gr. per actum coniugalem (13); 4° non

altero coniuge vel invito vel in scio in Religione profiteatur, et profstetur invalide (etiam si forte ex communi consensu prius votum continentiae emisserint), et coniugi relicto reddetur (*C. Quidem 3. et C. Placet 12. De Conv. Coniug.*): insuper (nisi forte profitendo noluerit continentiam vivere nisi dependenter a valore professionis) tenebitur eo iure (*cit. Cap. Quidem*), quod professionem illam habet saltem ut continentiae votum; unde et *exigere* debitum, et ad alias nuptias, post alterius coniugis mortem, transire non potest. — Vid. Schmalzgrueber, lib. 3. tit. 32. nn. 24.-28.

Quoad alterum vero, uxor, ex cuius consensu vir sacros Ordines suscipiat, iisdem legibus adstringitur, ac coniux relicto altero religiosa vota profitente, nempe ut vel ingredi Religionem et ipsa debeat, aut si provecta sit aetate, etc., saltem votum continentiae emittat. Religiosum tamen habitum assumere deberet, licet vetula esset, et quodvis abesset incontinentiae periculum aut suspicio, quando vir sacris initiatus forte ad Episcopatum assumeretur, ut expresse habet *C. Sane 6. De Conv. Coniug.* (Vid. Schmalzgr. lib. 4. tit. 6. n. 38.).

Licet autem votum continentiae, quod uxores in saeculo relictae in praemisso casu emittunt, sit *simplex*, et quatenus simplex est, suapte natura videatur non esse impedimentum dirimens matrimonii; certum tamen est apud DD., et expresse sancitum in iure canonico, ut hae mulieres, etiam post *coniugis sacris initiati*

mortem, non possint *valide* aliud matrimonium inire: quinimo idem tenendum docent, etiamsi mulier non vovisset continentiam, quando veniam suscipiendi sacros Ordines marito dedit. Vid. Sanchez (lib. 7. disp. 40.), et Schmalzgr. (lib. 4. tit. 6. nn. 40.-42.). Dixi, post coniugis *sacris initiati* mortem; quia si maritus, non susceptis sacris Ordinibus, mere in Religione profiteretur, illicite quidem, sed non invalide post eius mortem, non obstante continentiae voto, uxor alteri nuberet.

(12) Certitudo requiritur tantum *moralis*, ut habet ex communi DD. sententia S. Alphonsus (lib. 6. n. 961.). Communiter enim DD. monent, cum delicta carnis sint difficilis probationis, ideo ad probandum adulterium non esse requirendos testes, sed adhibendas coniecturas, ac sufficere praesumptiones, ut aiunt, violentas, quibus moralis quaedam certitudo inducatur, prudenter scilicet credi possit, crimen fuisse perpetratum; quas quidem praesumptiones recenset Alexander III. (*in C. Litteris 12. De Praesumpt.*). De his vide inter alios Schmalzgrueber (lib. 4. tit. 19. nn. 116.-117.).

(13) Intellige, si *scienter ac sponte* obsequia et signa coniugalis affectus coniux coniugi exhibuerit. Nam ubi sola affuerit adulterii suspicio, usus matrimonii non praecudat innocenti; itemque si, lite pendente, iudex iubeat, ut interim uxor debitum reddat, aut maritus reus ad usum matrimonii uxorem gravi metu adigat.

mutuum, quia tunc existeret compensatio. Patet ex verbis Christi, *Matth. 5. 32.*: *Qui dimiserit uxorem, excepta fornicationis causa, facit eam moechari*, etc. Quod si licet viro, eadem ratione etiam uxori licitum esse debet (14).

(14) Adverte ex communi DD. sententia nomine *adulterii* hic venire quamlibet *carnis divisionem*, licet adulterii proprie dieti rationem non habeat, cuiusmodi est sodomia et bestialitas. Dixi, ex *communi sententia*; nam ex mero errore typographico penes S. Alphonsum (lib. 6. n. 960.) ceu contrarii exhibentur Sanchez et Filliucius; et Pontius ipse (*De Matrim.* lib. 9. c. 16. n. 5.) licet ad ingenii ostentationem contra attulerit ratiunculam, quam nemo non sprexit, conclusit, *in praxi non recedendum a priori sententia, quae (ait) communis est inter Doctores.*

Monent hic quidam docti viri, errorem typographicum, de quo in *Nota*, non quidem in S. Alphonsi, sed in Hermanni Busebaum textu reperiri; idque verissimum est. Et quidem hunc errorem cernere est non modo penes S. Alphonsum, idest in textu Hermanni a S. Alphonso descripti (lib. 6. n. 960., *in praec. edit.*., *errorea metathesi*, n. 690.), sed etiam apud Croix (lib. 6. part. 3. n. 401.), et in plerisque Hermanni Busebaum editionibus, quae communiter habent: Bonac., contra Filliuc., Sanch., Perez, cum alioquin scribi debuisset: Bonac., Filliuc., Sanch. contra Perez, qui reipsa (*De Matr.* disp. 56. sect. 2. n. 3. 4.) se inepta Pontii ratiuncula abripi passus est. Caeterum si quid et in textu S. Alphonsi (l. c. n. 962.) emendandum illi desiderant, habent in plerisque editionibus allegatum Sanchez lib. 16. d. 4. n. 2., cum scribi debeat lib. 10. etc. Rursus cum S. Alphonsus pro sententia negante post Sanchesium alleget etiam *Abulensem*, haud inutiliter adderetur, ex eodem Sanchesio (ibid. n. 3.), *Abulensem, sibi contrarium*, in affirmantem sententiam semel et iterum transiisse.

Ceterum s. Alph. nec refert nec probat Pontii ratiunculam. Ratio iuxta Pontium (lib. 9. cap. 16. n. 5.) est, *quia cum divisio carnis in plures in iure dicitur esse causa divortii, de ea intelligendum, quae iuxta usum naturalem est; idque constat, quia ea divisione inducitur in iure bigamia et irregularitas. Nulla autem turpis coniunctio extra naturale vas bigamiam, et irregularitatem inducet ex bigamia ortam.* Porro hanc ratiunculam utique transcripsit Perez (l. c.); sed de ea S. Alphonsus ne verbum quidem habet; atque adeo et ipse illam sprexit. Et merito quidem eam ratiocinationem sprexit S. Doctor, quasi nempe ex bigamia, quae irregularitatem inducit, petenda generatim foret ratio ac natura divisionis carnis. Et sane si coniux adulterium committit, fatente Pontio, dividit carnem, nec tamen fit bigamus et irregularis; idem dicito de eo, qui cum duabus aut etiam pluribus mulieribus peccaverit, qui sane carnem divisit, neque per hoc bigamus habetur. Contra vero si quis in uxorem duxerit viduam, carnem suam non ideo dividit, et tamen censetur bigamus et irregularis, sicut etiam si duxerit corruptam. Divisio ergo carnis, ex qua irregularitas bigamiae oritur, nec sola est, nec omnis divisio carnis, sed modus est quidam divisionis carnis; atque adeo putidum sophisma est ex absentia bigamiae defectum divisionis carnis deducere.

Quod autem ad meram ostentationem haec a Pontio prolata videantur, ipsemet Pontius suadet, dum concludit: *Sed quamvis speculative loquendo mihi videatur, quod dixi; attamen in praxi censeo non recedendum a priori sententia, quae est communis inter Doctores.*

574. **Quaesita.** — **QUAER.** 1° *An vir, cognito uxoris adulterio, illam dimittere teneatur?*

Resp. 1° Certum est non teneri ratione adulterii, quia divortium fuit concessum in favorem innocentis, non in eius poenam. — *Ita communiter Theologi.* — S. Lig. n. 965.

Resp. 2° Aliquando potest vir teneri ad dimittendam uxorem adulteram ratione correctionis fraternae aut scandali vitandi (15); sed rarus est iste casus, tum quia alia media adhiberi possunt ad uxorem corrigendam, aut scandalum vitandum, tum quia grave scandalum ex separatione timendum excusare potest (16). Aliunde eiecta uxor maiori periculo, saltem plerumque, exponeretur. — S. Lig., *ibid.*

575. — **QUAER.** 2° *An, facto divortio, possit innocens alterum cogere, ut ad se redeat?*

Resp. 1° *Affirm.*, si agatur de separatione *non iuridica*, quia haec per sententiam iudicis non firmatur.

Resp. 2° *Affirm. probabilius*, etiam in ipso casu *iuridicae separationis*. Ratio est, quia sententia separationis iuridicae fertur in favorem innocentis, et proinde non aufert ius revocandi alterum; nec ad hoc opus est nova iudicis sententia (17). Non est tamen cogenda mulier adultera ad redeundum, quoties potest rationabiliter timere, ne dure, acerbè, aut etiam crudeliter tractetur. — S. Lig., *ibid.*, etc.

QUAER. 3° *An, facta iuridica separatione ob adulterium, coniux in-*

Atque hinc factum est, ut alii eum communis sententiae defensoribus accensuerint, uti v. gr. Schmalzgrueber (lib. 4. tit. 19. n. 103.).

(15) Ne scilicet coniux innocens consentire aut saltem connivere alterius crimini videatur. Veruntamen etiam ad hoc vitandum scandalum alia media suppetunt.

(16) Potest excusare etiam grave incommodum, v. gr. si exinde familia privaretur sustentatione, aut proles cura et educatione, etc. Si autem de marito haec valent, a fortiori valent de uxore, ut advertit eum alii S. Alphonsus (lib. 6. n. 964.).

(17) Advertendum, quod licet pars innocens post factum iuridice divortium ex communi doctrina possit, etiam invita parte adultera, ingredi Religionem aut sacros Ordines suscipere; hoc tamen non

conceditur adultero dimisso; qui propterea nec Religionem ingredi nec sacris initiari potest, nisi innocens aut expresse consentiat, aut statum irrevocabilem iam susceperit; et si Religionem ingrederetur, posset ab innocente etiam post professionem revocari (Sanchez lib. 10. disp. 10. nn. 12.-13.). Monet tamen S. Alphonsus (lib. 6. n. 969.) cum Sanchez (l. c. n. 14.) sufficere ad id etiam consensum tacitum, si nempe innocens hoc sciat, nec contradicat, cum possit; qui tamen in casu non tenetur aut Religionem ingredi aut voto castitatis se obstringere. (Vid. Schmalzgr. lib. 4. tit. 19. n. 124.-126.). Id ipsum parti reae concedit S. Alphons. (l. c.) post Sanchez (l. c. n. 16.), quando innocens rogatus noluerit reconciliationem admittere, aut etiam si eam innocens elapso iam biennio non revocaverit.

nocens teneatur redire ad partem revocantem, si ipse postea lapsus fuerit?

Resp. Neg., probabilius. Ratio est, quia primus adulter per iudicis sententiam iam omnino spoliatus fuit omni iure erga innocentem. — S. Lig. n. 967. (18).

576. — **QUAER.** 4° *An divortium privata auctoritate fieri valeat?*

Resp. 1° *Affirm.* quoad *torum*, si iusta subsit causa, ut supra dictum est; et speciatim ratione adulterii; quia iura matrimonii in perpetuum coniugi infideli denegari possunt (19).

Resp. 2° Quoad *habitationem* 1° *affirm.*, ratione adulterii, etiamsi crimen occultum sit, saltem *probabilius*, quia Christus divortium hac de causa permittendo non distinxit inter adulterium publicum et privatum. Sed ad hoc requiritur ut crimen sit certum, et ex separatione non interveniat scandalum, quod non possit aliter reparari (20). — *Ita communiter.* — S. Lig. n. 969. — Plures tamen dicunt, non esse licitum divortium ob adulterium occultum; quia non licet adulteri famam prodere. 2° *Affirm.* etiam ratione periculi vel animae vel corporis, modo periculum illud valde grave sit. Sed expedit in praxi, ut consilium viri prudentis, praesertim Confessarii, petatur.

Confessarius vero in hoc valde caute procedere debet. Caveat ne facilius credat uxorum adversus viros querelis; satagatque, ut eas compeecat, et a divortio, in quantum fieri potest, avertat.

(18) Licet S. Alphonsus hanc opinionem dicat longe probabiliorē, alii tamen, Canonistae potissimum, uti Fagnanus, Reiffenstuel, Gonzalez, Schmalzgrueber etc. et cum his Barbosa, Koning, etc. veriorē habent oppositam. Nec omittendum, quod S. Thomas (In 4. dist. 35. q. 1. art. 6. ad 4.) licet dicat, virum antea innocentem non debere secundum rigorem iuris cogi ad adulteram recipiendam, addit tamen, *secundum aequitatem iuris iudicem ex officio suo debere eum cogere, ut caveat periculo animae suae et scandalo aliorum.*

(19) Hoc valet, licet crimen sit occultum; et etiamsi, deficientibus probationi-

bus, a iudice ecclesiastico compelleretur innocens ad reddendum debitum, non teneretur tamen huiusmodi obedire sententiae, quae falsa niteretur hypothese. Vid. Sanchez (*De Matrim.* lib. 10. disp. 12. n. 34.).

(20) Verum huiusmodi scandalum vix abesse potest, nisi et ipsum coniugium sit *occultum*; et idcirco extra hunc casum ob *scandalum* nec in foro conscientiae posset coniugem dimittere. Et si dimittat, deficientibus probationibus, compellendus esset ad illum recipiendum, ne ansa detur malitiae hominum coniugem forte innocentem, eiusmodi dimissione vexandi.